

Venetiaanse pracht in de Sint-Laurentius te Antwerpen The Glorious Gabrieli

Gentile Bellini, processie op het San Marcoplein, 1496

Meerkorige muziek van Andrea en Giovanni Gabrieli

Antwerps Collegium Musicum o.l.v. Willem Ceuleers
Vocaal ensemble *Alegría* uit Wijnegem o.l.v. Mannu Wuyts

zondag 10 mei 2015: 15u00
Sint-Laurentiuskerk
Markgravelei 93
2018 Antwerpen

Antwerps Collegium Musicum

sopraan: Hilde De Bleser, Frieda Vermeulen, Bieke Schiltz, Daniëlle Van de Vloet*
mezzo's: Floor Coomans, Gertie Lindemans*, Vera Stessel, Brenda Blokland, Lut Cox,
Lisbeth Wolfs, Sabine Vanthillo, Greet Van Barel, Caroline Courtois
alt: Ninka Stulemeijer*, Els Caremans*, Anne Coornaert
bariton: Manfred Halsema, Patrick Mollet, Dirk Daems, Hans Neels*
bas : Jo Defyn*, Herman Moelants, Marc Lamote, Willem Ceuleers*
cornetto : Koen Vlaeyen
trombone : A Catou Pecher, Jan Alexander Stryckers
T Koen Becu, Caroline Courtois
B Bart Schoukens, Michel Blockx
Dulciaan : Walter Bosmans
Viool : Marie Catherine Cumps
Altviool : Veerle Roggeman
Cello : Caroline Courtois
Orgel : Marie-Ange Boost, Jetty Janssen
Klavencimbel: Gerda Timmerman, Ann De Lentacker, Herman de Preter, Willem Ceuleers

Vocaal ensemble Alegría olv. Mannu Wuyts

sopraan: Nathalie Chantrain, Kathleen De Becker, Chantal De Corte, Soes De Corte,
Mieke De Wachter, Bie Jacobs, Annemie Slembrouck, Kristin Willemse
alt: Elke De Winter, Liesbeth Demol, Alina Dragan, Ria Van den Eynde, Karine
Verhaert, Annemie Zwysen
tenor: Jozef Aerts, Ferdi Mattys, Hugo Zwysen
bariton: Mannu Wuyts*
bas: Jozef De Deken, Hugo Saen, Koen Van Camp, Pol Van den Bos

de met * gemarkeerde zangers zingen ook solo

Venetiaanse pracht...

De stadsstaat Venetië was - naast Antwerpen - in de 16de eeuw het handels- en cultuurcentrum van Europa. Feesten en ceremoniën hadden bijna altijd plaats in of om de San Marcobasiliek. Hierbij speelde muziek steevast een hoofdrol. Muzikanten van internationale faam werden aangetrokken om aan het muziekgebeuren vorm en leiding te geven. Zo zien we in 1527 *Adriaan Willaert* (wrsch. geboren in Roeselare) in Venetië verschijnen als *maestro di capella*. Hij wordt de 'uitvinder' van de *Venetiaanse stijl*. 'Kenmerkend hiervoor is de 'meerkorigheid'. Het geniale van Willaert is dat hij eigenlijk niets anders gedaan heeft dan 'van de nood een deugd' gemaakt. De weergalm van de San Marco stoorde de gangbare polyfone muziekstijl. Willaert gaat in zijn psalmzettingen de weergalm gebruiken, inbouwen in de muziek. Koren worden op verschillende plaatsen in de ruimte neergezet en antwoorden op elkaar, de een haakt op de ander in, en zo stapelen de klanken zich op. Er ontstaat een sterk ruimtelijke muziek, een 'stereo-effect', ja, zelfs meer dan dat: quadrofonie (vier-korige muziek). De ontwikkeling van deze kleurrijke soms overweldigende muziek was volledig in overeenstemming met de groeiende behoefte aan pracht, praal en machtsvertoon van de onafhankelijke stadstaat Venetië (en ommeland). Deze stijl wordt verder ontwikkeld door *Andrea Gabrieli* (ca. 1533-1585) en later door diens neef *Giovanni Gabrieli* (1553-1612). Andrea (in functie 'slechts' tweede organist van de San Marco) schreef naast missen, motetten en dubbelkorige psalmen ook instrumentale werken waarbij hij ook groepen *instrumenten* tegenover elkaar stelde (meerkorigheid, maar dan instrumentaal). Ook dat was nieuw. Giovanni zet de ontwikkeling voort door in de meerkorigheid niet enkel gelijkwaardige groepen tegenover elkaar te stellen, maar door ook te werken met contrasten tussen die groepen, bv. hoog-laag en klein-groot. In 1587 publiceerde hij zijn eigen werken (en die van zijn oom) onder de titel *Concerti*. Later ging men de instrumentale werken betitelen als *Canzon* of *Sonata*. Eind 16de, begin 17de eeuw was de faam van Venetië als muziekstad zo groot, dat men van heinde en verre hiernaartoe reisde om dit te beleven en te leren. Eén van de laatste leerlingen van Giovanni was een jonge veelbelovende Duitse musicus, Heinrich Schütz.

... in de Sint-Laurentiuskerk te Antwerpen

Net als de *byzantijnse* San Marcobasiliek leent de Sint-Laurentiuskerk met z'n *neo-byzantijnse* architectuur (arch. J. Huygh, begonnen 1933) zich perfect voor dit soort muziek. Hier kan, hier *moet*, een muzikant rekening houden met het samenspel van klank en ruimte, wil de muziek tot z'n recht komen. Door de ronde galerij biedt deze kerk ook de gelegenheid om koren en instrumentale groepen tegenover elkaar op te stellen en met elkaar in gesprek te brengen, zoals de Gabrieli's in Venetië deden. Tijdens het concert zal er op bepaalde momenten ook van quadrofonie sprake zijn. Het is een experiment, met kans

op mislukken, want de musici in Venetië uit de tijd van de Gabrieli's hadden deze wijze van musiceren *zelf ontwikkeld* en dus volledig *in de vingers*. Voor ons is dit bijzonder moeilijk, omdat je als uitvoerende *niet mag luisteren naar het andere koor* (want dan ben je al te laat) maar je helemaal in dienst moet stellen van de alles-tesamen- bindende 'pulse' die pas hoorbaar en voelbaar wordt als je het goed doet. Instrumentalisten en zangers van het *Antwerps Collegium Musicum* hebben voor deze uitvoering de handen ineen geslagen met het vocaal ensemble *Alegría* uit Wijnegem.

1574: Venetië: Eerste organist Claudio Merulo en tweede organist Andrea Gabrieli musiceren samen ter gelegenheid van het bezoek van zijn koninklijke hoogheid, Henri III, *Roy de France*.

... I baldacchino di broccato
 ... appoggiarsi di soprariccio d'oro: ma que
 ... rche il Re giunto innanzi all'altar maggiore, sopra
 ... stato disteso il famoso et preciosissimo tesoro di San Ma
 ... inginocchiò sopra uno scabello, coperto similmente di panna
 ... d'oro: doue adorato il santissimo sacramento dell'Eucaristia; co
 ... minciarono i due famosi organi, suonati da' due piu famosi orga
 ... nisti Claudio Merulo da Correggio, et Andrea Gabrielli Vinitia
 ... no a far dolcissimo concerto; soggiugnendo gli eccellenti Musici
 ... di Capella, della quale è maestro l'eccellentissimo Giuseppe Zer
 ... lini, alcuni breui responsi. Quindi fu cantato da' medesimi qu
 ... anto hinno *Te Deum laudamus*, stando il Re sempre inginoc
 ... dopo il quale il Patriarca lesse alcune Orationi, au
 ... re al Christianissimo Re: le quali fo
 ... Conuito Non si trattò

(Thomaso Porcacchi da castiglione Arretino, *Le attioni di Arrigo terzo re di Francia, et quarto di Polonia descritte in dialogo...*, p. 32 (Venezia, Giorgio Angelieri, 1574)

programma

- Claudio Merulo: Toccata settima dell' ottavo tono
- Giovanni Gabrieli: Canzon noni toni a 8
- Woord [1]
- Giovanni Gabrieli: Intonazione d'organo dell' primo tono
- Andrea Gabrieli: Kyrie a 5, 8 & 12

Kyrie primus : Kyrie eleison. Kyrie eleison. Kyrie eleison.

Christe : Christe eleison. Christe eleison. Christe eleison.

Kyrie secundus: Kyrie eleison. Kyrie eleison. Kyrie eleison.

- Andrea Gabrieli: Gloria a 16

Gloria

[Gloria in excelsis Deo.]

Et in terra pax hominibus bonae voluntatis.

Laudamus te. Benedicimus te. Adoramus te. Glorificamus te.

Gratias agimus tibi propter magnam gloriam tuam.

Domine Deus, Rex coelestis, Deus Pater omnipotens.

Domine fili unigenite, Iesu Christe,

Domine Deus, Agnus Dei, filius Patris.

Qui tollis peccata mundi, miserere nobis.

Qui tollis peccata mundi, suscipe deprecationem nostram.

Qui sedes ad dexteram Patris, miserere nobis.

Quoniam tu solus Sanctus.

Tu solus Dominus.

Tu solus Altissimus, Iesu Christe.

Cum Sancto Spiritu in gloria Dei Patris.

Amen.

Ere zij God in den hoge, en vrede op aarde voor mensen die het goede willen.

Wij loven U, wij zegenen U, wij aanbidden U, wij verheerlijken U, wij danken U omdat u zo groot en heerlijk bent.

Heer, God, koning des hemels, almachtige God, Vader.

Heer, eniggeboren Zoon, Jezus Messias,

Heer, God, Lam van God, Zoon des Vaders, die de zonden der wereld wegdraagt, ontferm U over ons, wil naar ons smeken horen.

Gij die gezeten zijt ter rechterhand des Vaders, ontferm U over ons.

Want Gij alleen zijt heilig, Gij alleen de Heer, Gij alleen de allerhoogste, Jezus Messias, met de Heilige Geest, in de glorie van God de Vader! Amen.

- Woord [2]

- Giovanni Gabrieli: Ricercare dell' ottavo tono
- Andrea Gabrieli: Sanctus a 12

Sanctus & Benedictus

[Sanctus, Sanctus,] Sanctus Dominus Deus Sabaoth.
Pleni sunt coeli et terra gloria tua.
Osanna in excelsis.
Benedictus qui venit in nomine Domini.
Osanna in excelsis.

*Heilig, heilig, heilig is de HEERE der heirscharen.
Vol zijn hemel en aarde van uw heerlijkheid. [Jes 6,3]
Hosanna in den Hoge. Gezegend Hij die komt in de Naam des Heren.
[Mt. 21,9]*

- Giovanni Gabrieli: Canzon a 8
- Giovanni Gabrieli: Intonatione d'organo dell' quinto tono
- Andrea Gabrieli: O sacrum convivium a 5

O sacrum convivium

in quo Christus sumitur,
recolitur memoria passionis ejus,
mens impletur gratia,
et futurae gloriae nobis pignus datur.
Alleluia.

*O heilig gastmaal, waar wij Christus tot ons nemen, de gedachtenis aan zijn lijden vernieuwen,
onze geest volstroomt met genade, en ons een voorsmaak van de komende heerlijkheid wordt
gegeven.*

- Giovanni Gabrieli: Canzon a 12
- Andrea Gabrieli: Ricercare dell' settimo tono
- Giovanni Gabrieli: Exsultet jam angelica a 14

Exsultet iam Angelica

[jubelzang aan het einde van de Paaswake als de paaskaars is aangestoken en men in processie naar het altaar is getrokken.]

Exsultet iam Angelica turba coelorum, exsultent divina mysteria et pro tanti regis victoria, tuba intonet salutaris.
Gaudeat et tellus, tantis irradiata fulgoribus; et aeterni regis splendori illustrata, totius orbis se sentiat amississe caliginem.
Laetetur et mater Ecclesiae, tanti luminis adornata fulgoribus, et magnis populorum vocibus haec aula resultet.
Alleluia.

Juich, hemels koor van engelen, Goddelijke mysteriën, jubel mee; laat de trompet schallen want de zege van deze koning is heilzaam.

Ook de aarde verheuge zich, zo stralend verlicht, en ze worde gewaar dat door de schitterende glans van de eeuwige koning de duisternis, die de hele wereld bedekte, verjaagd is.

En laat ook moeder, de Kerk, blij zijn, versierd als ze is door zoveel stralend licht, en laat door het machtige geluid van mensenstemmen ook deze tempel weergalmen. Hallelujah !

- Woord [3]

- Jacob Buus: Recercar terzo
- Giovanni Gabrieli: Intonazione d'organo dell' nono tono
- Giovanni Gabrieli: Magnificat a 17

Magnificat

[Magnificat]

Anima mea Dominum et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo.

Quia respexit humilitatem ancillae suae.

Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.

Quia fecit mihi magna qui potens est et sanctum nomen eius.

Et misericordia eius a progenie in progenies timentibus eum.

Fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos mente cordis sui.

Deposuit potentes de sede et exaltavit humiles.

Esurientes implevit bonis et divites dimisit inanes.

Suscepit Israel puerum suum recordatus misericordiae suae.

Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham, et semini eius in saecula.

Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto.

Sicut erat in principio et nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.

[Maria zei:] [Lukas 1, 47-55]

'Mijn ziel prijst en looft de Heer, mijn hart juicht om God, mijn redder:

Hij heeft oog gehad voor mij, zijn minste dienares.

alle geslachten zullen mij voortaan gelukkig prijzen,

ja, grote dingen heeft de Machtige voor mij gedaan, heilig is zijn naam.

Barmhartig is hij, van geslacht op geslacht, voor al wie hem vereert.

Hij toont zijn macht en de kracht van zijn arm en drijft uiteen wie zich verheven wanen.

Heersers stoot hij van hun troon en wie gering is verheft hij.

Wie honger heeft overlaadt hij met gaven, maar rijken stuurt hij met lege handen weg.

Hij trekt zich het lot aan van Israël, zijn kind, hij herinnert zich zijn barmhartigheid zoals hij aan onze voorvaderen heeft beloofd: aan Abraham en zijn nageslacht tot in eeuwigheid.

IN VENETIA,
Appresso Giorgio Angelieri,
MMXV